

Liberalizmin "Cinsiyetten Arındırılmış Birey" i ve Feminist Eleştirisi

Serpil ÜŞÜR

Modern burjuva kamusal alanı iki önemli tarihsel dönüşümün sonucu olarak şekillendi: İlki, üretimin "hane" biriminden "fabrika" birimine taşınması ve bu sayede "eviçi" ücretsiz emek ile ücretli işgücü arasındaki farklılaşmanın ortaya çıkışı, ikincisi ise siyasal iktidarın tanrısal olandan alını yeryüzüne indirilerek "yurttaş" tanımının üzerine oturan "temsili demokrasi"nin zaman içinde gelişmesi. Bu iki tarihsel oluşum "liberal" doktrinin temel kavramlarının, anlamlarının kuruluş sürecinin beşiği olmuştur. Modern temsili siyasal kurumların öznesi olan "birey", doğuştan diğerleriyle eşit ve özgür olan, kendi yaşamı, kimliği, bedeni üzerinde nihai egemenlik hakkına sahip, ve bu egemenliği ancak kendi onayı ile siyasal iktidara devreden ve bu çerçevede hak ve yükümlülüklerle sahip "yurttaş" olarak tanımlandı. Bu "yurttaş"lar 17.yy'dan bu yana gelişimini sürdüren ve 19.yy'da bütün boyutlarıyla ortaya çıkan burjuva kamusal alanın somut bireyleri olarak ezici bir çoğunlukla erkek idiler. "Üreten" ve "yönetene onay veren" bu vatandaşların erkek olması bir tesadüf sonucu muydu? Kadınların modern burjuva kamusal alanının dışında kalmasının temel nedeni kadınların, tanım gereği herkesin katılımına açık olan kamusal alana "katılım"ı becerememeleri, yeterli ilgi ve bilgi düzeyine ulaşamamış olmaları mıydı?

Kendilerinin "dışlanmışlığı" üzerine kafa yoran kadınlar son iki yüzyılı kamusal dünyaya kabul edilme mücadelesi içinde yaşadılar. Önceleri bu mücadele eğitim hakkını kazanma, çalışma yaşamına katılabilme ve nihayetinde seçme ve seçilme hakkı üzerinde yoğunlaştı. Bu alanlardaki yasal ve formel engelleri aşan kadın hareketi ikiyüzlü yıllık mücadele bilançosunu 1970'li yılların başlarında çıkarmaya başladıklarında sonuçların hiç de parlak olmadığını gördüler. Bu kez kadın hareketinin ilgisi kamusal alanın neyi dışladığı ve bunun bedeli üzerinde yoğunlaştı. Kamusal alanın "özel" olarak tanımlayıp dışladığı, yani doğal, kişisel, mahrem, duygusal ve cinsel olanın anlam olarak gönderme yaptığı somut alan hemen herşeyiyle kadınların yaşamlarını sarmalayan evrendi. Kadınlar bu dışlamanın doğrudan yasal ya da formel görünürlük kazanmadan temel kavramların anlamlarından dışlanma olduğunu keşfettiler. Bu gelişme, demokrasi ve iktidar mücadelelerinin sadece kurumlar ve kurallar üzerinde değil, aynı zamanda, bunların da gerisinde, bunları ortaya

çıkararak anlamlandırma süreçlerinde olduğunu söyleyen yeni toplumsal çözümlemeleri olanaklı kılan etkenlerden biri oldu. Artık kadın hareketinin önüne durmaksızın anlamlar üzerinde devinmekte olan bir çatışmanın alanı açılyordu. Bu anlamlar üzerindeki "savaş"ı açığa çıkaran feminist eleştirinin temel hedeflerinden biri de liberalizm idi.

2. Liberal Kamusal Alanın Anlamsal Çözümlemesi

Liberalizm, kralın egemenliğine karşı burjuvazinin egemenliğini savunurken egemenliğin nihai olarak eşit ve özgür olan "birey"e ait olduğunu, bireylerin özgür iradeleri ile biraraya gelerek yarattıkları bir "sözleşme" ile egemenlik haklarını "siyasal iktidar"a devrettiklerini söylüyordu. Böylece yapay bir "doğum" ile ortaya çıkan burjuva kamusal alanı sözleşme yapan bireylerin "ortak çıkar" alanını temsil ediyor, ve üretim ile siyasetin dünyası olarak "soyut birey"i temel kurucu özne olarak tanımlıyordu. Liberalizmin "soyut birey"i toplumsal ilişkiler içine aldığı ve dışladığı anlamlar düzeyinde belirlenirken kamusal alanın karşıtı olan "özel alan", kavradığı anlamsal dünya kamusal olandan tecrit edilerek dışlandı. Liberal birey kendi anlam dünyasını böylece özel olan/kamusal olan ayrımının içinden tanımlamaya başladı. "Özel" tanımı gereği bize "politik" olmayı veriyordu; yani insanların "doğa" yasalarına tabi özellikleri, kanbağı ile kurulan ilişkileri, duyguya ve cinselliğe dayalı bağları. Bireyin bu mahrem dünyası, devletin müdahale alanı dışında, ancak bireyin izniyle girilebilen, "kapalı" bir dünya olarak tanımlandı. Bunun karşıtı olarak anlamlandırılan kamusal alan ise herkese "açık", akılcı bir çıkar hesabı ile bireylerin imzaladığı sözleşme üzerine kurulu, bireylerin eşitliğine dayalı genel ve tarafsız yasaların, hakların, özgürlüğün alanı idi. Kamusal alanın değerleri, duygulardan ve tutkularından arındırılmış, ortak çıkarı temsil eden, akılcı, cinsiyetler karşısında "nötr", bedenlerinden soyutlanmış birey değerleri gibi sunulmakta idi. Böylece liberal "birey"in söylemsel kuruluşu bir dizi birbirini dışlayan ikili kavramlaştırma ile gerçekleşti: Kamusal alan dışlanan özel alan, akılcılıktan dışlanan duygusal davranış, tarihsel ve kültürel olarak kurulmuş olan (toplum) dan dışlanan doğal özellikler.

Liberalizm kendi soyut bireyini özel/kamusal, duygusal/

akılcı, doğal/tarihsel ikili kavramlaştırması (Pateman, 1989c, ss.122-124) çerçevesinde kurarken bu kavramlardan birini diğerinin karşısında olumluyor ve hiyerarşik olarak diğerine hükmetme hak ve yetkisiyle de donatıyordu. Hiyerarşik olarak üstün olan toplumsal ve siyasal alanın, öteki özel/mahrem alanın oluyordu. Feminist eleştiri işte bu ikili kavramlaştırmalar sayesinde kurulan iktidar ilişkilerini çözümlerken bu iki anlam dünyasının aynı zamanda erkek ve kadın dünyası olarak da ayrıştırıldığını açığa çıkardı. Kamusal dünyanın olumlanan değerleri, yani akılcılık, egemen ve özgür birey, hakların eşitliğine riayet, kural koyma yetkisi, anlam sistemi içinde "erkek" olanla birlikte anılırken, doğanın emrettiği biyolojik zorunluluklar, duygulara önem verip "çıkart"ını gözetmeme, "beden" e ait olup kamusal düzene tehdit içerme anlamları taşıyan ve üretim ile siyasetin dünyasından dışlanmış olan ise "kadın" olanla birlikte anıldı. Böylece liberalizmin özel-kamusal ayrımı erkek değerlerini egemen kılıp, kadınların "öteki" olarak tanımlandığı modern dünyanın kurucusu oldu.

Liberal ideologların bireyi iki ayrı anlam dünyasına böler kurdukları sivil toplum düşüncesinin temelinde J. Locke'un siyasal iktidar ile baba/koca iktidarı arasında yaptığı ayrım yatmaktadır. Aile içindeki itaat ve onaylama ilişkileri ile kamusal alandaki iktidar ilişkileri birbirinden farklıdır. Sözleşmeye —yani erkekler arası eşitlik ile tanımlanabilen genel çıkara— dayalı siyasal iktidar baba otoritesini siyasal alanın dışına çıkararak kralın otoritesini yeryüzündeki meşruluk temellerinden koparıyordu. Fakat sözleşmeciler ideologlar baba otoritesini koca otoritesi anlamına gelecek biçimde anlamlandırarak evlilik ve aile içinde ataerkil erkek haklarını saklı tuttular.(Pateman, 1993). Aile içindeki iktidar "doğa"nın zorunlulukları gereği kadını erkeğe bağlar, kamusal alandaki iktidar, erkeği "vatandaş" olarak tanımlayarak özgürleştiriyordu. Aile içi olan her şeyin "doğal" ilişkiler olarak tanımlanması ve dolayısıyla bir kez evliliğe "onay" veren kadının bu "doğal"lık gereği temsil hakkını "koca"ya devretmiş olması liberal sözleşmecilerin en temel çelişkilerinden biri oldu. Doğuştan "eşit" ve "özgür" olan birey "vatandaş" kimliğini kazanırken aynı şekilde "eşit" ve "özgür" doğmuş olan kadın "doğası" gereği kocaya bağımlı oluyordu. "Doğası" gereği bağımlı olan kadın ise "özgür" iradesi ile bir sözleşme (evlilik sözleşmesi) yaparak kendi "onay"ı ile temsil yetkisini kocaya bırakıyordu. (Pateman, 1989a, s.213) Liberalizmin "özgür birey"i ataerkilliğin "bağımlı kadın"ı ile çelişkili bir birlikte yaşama zorlanıyordu.

Kamusal Alan ve "Bedensizleştirilmiş Birey":

Kamusal alanın "doğal" ilişkileri, "duygusal" ilişkileri, "kişisel" ilişkileri dışlayarak yapılan tanımlar akılcı çıkar hesabına dayalı ilişkileri, nötr, genel ve herkesi içine alan siyasal "katılım"ı olumlamaktadır. Artık kamusal alanın öznelere olan bireyler duygularından, doğal dürtülerinden, tutkularından ve dolayısıyla da bütün bunların sorumlusu olan bedenlerinden tanım gereği arındırılmış oldular.

Liberalizmin bu "soyut birey"i kamusal dünyaya adım atarken bedenini bir palto gibi sıyırıp kapının eşliğinde bırakabilen, siyaset gibi yüce vatandaşlık hakkının kullanım alanına "bedensiz" işleri bulaştırmayan, bedene ilişkin an-

lamaları ancak siyasetteki yanlışları tanımlamak için, aşagılıyıcı anlamlar çerçevesinde kullanan bir birey haline geldi.

Liberal "soyut birey"in doğadan, duygudan ve bedenden neden soyutlanmış olduğu gerçeği bedenen çalışan işçileri ilgilendirdiği kadar kadınları da ilgilendiriyordu .Yani aslında dışlanan bu soyut bireyin soyut olan bir yanı değil, somut insanların yanısı olan kadınlardı. Kamusal yaşamda olumsuzlanan değerlerin kadınlarla ilgili olduğu bir modern dünyada soyut ve formel kuralların cinsler karşısında tarafsız olduğunun ilan edilmesi bir ikilyüzlülük olarak ortada duruyordu. Liberal kamusal dünyanın anlamlarının, bu dünyanın kuruluşunu bizzat somut bireyler olarak gerçekleştirmiş olan orta sınıf erkeklerin kendi yaşam alanlarının ve çıkarlarının anlamsal ifadesi olduğu ortaya çıktı. Bu noktada kadınlar artık ikiyüz yıldır kendilerini, üretmeye ve siyasete çağırılan kamusal dünyadaki beceriksizliklerinin nedeninin kendi yetersizlikleri değil, bizzat kamusal dünyanın anlamlarının nasıl içten içe kadınla ilgili olanı anlamsal olarak dışladığını açığa çıkarmayı siyasi eylemlerinin hedefi haline getirdiler.

Özgür İrade ve Kadın Bedeni:

Modern toplumların anlam sistemlerinde kadınların yaşamı çok mekanik bir ikilemler mantığı içinde biyolojik olana indirgenmiştir. Kadın doğurganlığı tarihsel ve kültürel boyutlarının dışlandığı bir "doğa" yasasına indirgenerek anlamlandırılır. Erkek emeğinin doğaya egemen olma çabasıyla yaptığı "üretim" onları akılcı ve araççı kılar, kadın emeğinin ürettiği şeyin doğa-insan ilişkisi içinde insanı egemen kılmak değil, insan-insan ilişkisi çerçevesinde insanı sağlıklı, bakımlı, uyumlu, yani insan kılmak olduğu söylenir. Bu tanımların anlamı erkeğin akılcılığı karşısında kadının duyguların yaratıcısı ve eğiticisi olduğu söylenerek kadının "duygusal" olanla eklememesidir. Kadının özdeşleştirildiği "doğal" ve "duygusal" olanın alanı pek tabidir ki kadın bedenidir. Kadın bedeni bir biyolojik nesne olarak tanımlanıp kamusal alandan dışlanan anlamların içine katılmaktadır. (Gatens,1992,ss.130-32) Oysa "beden" sadece biyolojiye indirgenebilecek bir nesne değildir; aynı zamanda söylem içinde imaj olarak kurulmuştur, ve bu nedenle hiçbir zaman yansız olamaz.

Kadın bedeni, ve buna bağlı olarak psikolojisi ve emeğinin niteliği "özel" dünyanın içine konmakla acaba hakikaten "kişisel" olabilmekte midir? Kadın bedeninin "kişisel" olması liberal sözleşme anlayışının temeli olan "onay"a dayalı olmayan her iktidarın gayrimeşru olacağı teziyle çelişir. Evlilik bir "onay"dır, ama evlilik içinde erkeğin zor kullanarak cinsel ilişkide bulunması gayrimeşru bir iktidar zorlaması olarak algılanıp cezalandırılmaz. Fuhuş karşılıklı "onay"a dayalı bir ilişki ve kazançlı bir alışveriş olarak tanımlanırken bile aslında sadece ve sadece erkeğin istemesine ve "alma"sına bağlıdır. İşte "zorlanmış boyuneğme"nin "onay" sayılması (Pateman, 1989b, s.13) kadın bedeni söz konusu olunca açığa çıkar.

Kadın bedeninin "kişisel"liği doğurganlığı ile ilişkilendirilince iyice belirsizleşir. Kadın bedeninin "kişisel"liği demek her kadın hiç çocuk doğurmasa, ya da her kadın ortalama on çocuk doğursa bunun kamusal dünya için hiç bir şey ifade etmeyeceği anlamına mı gelecektir? Aile planlaması

ve doğum kontrolü kişisel olana istisnai bir müdahale olarak mı değerlendirilmeli? Ya "kamu düzeni" adı ile anılan cinsel ahlak kurallarının "namus" tanımı çerçevesinde (Üşür, 1993, s.42-45) kadın bedeni üzerinde somut giyinme, yürüme, konuşma, insanlararası ilişki yasakları haline dönüşmesi; ya da siyasal ideolojilerin simge savaşının alanı (örtünerek,v.b.) olması da mı kadın bedeninin "kişisel" olduğunun ifadesidir? Bu soruların yanıtları, üzerine söz söylemeye gerek olmayacak kadar açıktır. Kadın bedeni liberalizmin özel/kamusal ayırımı anlamsızlaştırarak parçalayan bir konumda durmaktadır. Özel-kamusal ayırımının ideolojik içeriği kadın bedeninin her iki alandaki çelişkili varlığı ile açığa çıkmaktadır.

Liberal Yurttaşlık ve Kadın:

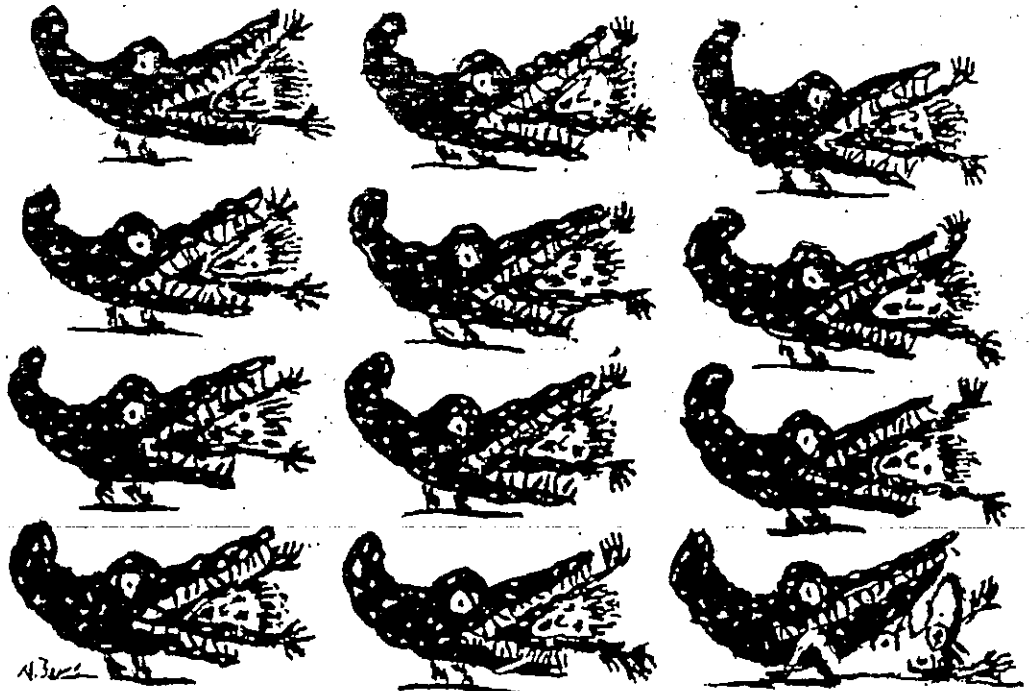
Liberal "vatandaş" kavramının anlamı özgür ve eşit olarak biraraya gelen bireylerin üretmek yarattıklarının bir kısmı ile, yani verdiği vergiler ile, kamusal düzeni finanse etmesi, devrettiği egemenlik hakkı ile de temsil edilerek siyaseten yönettiği/yönetildiği bir dünyanın kurucu öznesi olmasıdır. Üreten, vergi veren, yöneten ve bütün bunları korumak için gerektiğinde kendini feda etmeye hazır olan, yani askerlik yapmayı da göze alan birey vatandaş olarak tanımlanıyor. Vatandaş aslında yaptıklarıyla toplumun devamına katkıda bulunma işlevi ile kavranıyor. Üreten, vergi veren ve askerlik yapan bu vatandaşın erkek olarak tanımlanmış olması yadırgatıcıdır. Daha da yadırgatıcı olanı bu vatandaş ile erkek anlamları arasındaki neredeyse özdeş durum çok kimseyi rahatsız etmiş görünmemektedir. Kadınlar vatandaş olmak için topluma neyi sunuyorlar? Erkek imgesi içinden çıkılarak kurulmuş olan vatandaşlık (Phillips, 1992, s.11) kadınları farklı biçimde içine almaktadır. Kamusal dünyanın olumsuzlaştırarak dışladığı doğal, duygusal ve bedensel olanla özdeşleştirilen kadın, "biyolojik" olarak dışlandığı yere yine "biyolojisi" gereği geri çağırılmaktadır. Çünkü kadınların vatandaşlığa kabulünün olumlandığı yer onun topluma hayırlı evlat yetiştirme, yani doğurması ve anne olmasıdır. Kadın, vatandaşlığı "biyoloji"sinin gereğini yerine getirerek kazanırken (Phillips, 1993,ss.96-98), erkek, vatandaşlığı kültürel becerileri ile kendisi kurmakta ve anlamını kendi yaşamından üretmektedir.

Kadın "bedensel" olan özellikleri gereği bir yandan anlamsal olarak dışlanır, öte yandan işlevsel olarak tekrar toplum içine geri çağırılırken erkek bedenleri bütün bu anlam sisteminin hiyerarşik dizgesi içinde çok

farklı fakat ilginç bir noktada önem kazanır. Liberalizm, bedensel olanı kamusal alandan dışlayarak özel dünya-kamusal alan ayrımını bir tür beden-akıl (zihin) karşıtlığına dönüştürmektedir. Bedenin kamusal alan dışlanması kadının dışlanması anlamına gelirken, aynı kamusal dünya "vatan savunması" ile erkek bedenini de vitrine çıkarmayı göze almaktadır. Vatandaşlığın temel anlamlarından biri olan askerlik erkeklere ölmeye ve öldürmeye hazır olmasını söyler. Devletin bekâası için erkek vatandaşların yapması gereken askerlik, sanki erkek bedeninin istisnai bir konumda bir araç, bir nesne olarak tanımlandığı konumdur. Kadın vatandaşların devletin bekâası için yapması gereken "evlat yetiştirme" ve annelik kadın bedeninin araç ve nesne konumunun istisna değil, tek ve genel kural olduğunu gösterir. Çünkü kadın kimliğinin annelik dışındaki görünüşleri kamusal alan tarafından her zaman ihmal edilebilir, tartışılabilir, vazgeçilebilir, ve hatta alay edilebilir bulunur. (Pateman, 1989b, s.11)

Kamusal Eşitlik, Cinslerin Farklılığı ve Siyasetin Anlamı:

Vatandaş kavramının bütün modern anlamları "eşitlik" ile eklenmiştir. Kamusal alanda cinslerarası eşitlik siyasete katılma ile ilişkilendirildiğinde her bir cinsin üyeleri açısından farklı anlamlar taşımaktadır. Kadın ve erkeğin eşit kabul edilmesi demek genellikle her ikisinin de "aynı" kabul edilmesi, diğer deyişle kadınların da erkekler gibi olmasının beklenmesi, siyasetin mevcut tarzlarını, değerlerini taklit etme yoluyla benimsemesi demek oluyor. "Erkek gibi kadın" olmak, duygularla değil akıl ile iletişim kurmak, "bedensel" olanı gizli tutmak, aile ve çocuk sorunlarından ve sorumluluklarından (sanki bu tür sorunları yaşamıyormuş gibi veya ciddiye almıyormuş gibi yaparak) bahsetmemek, soğukkanlı ve duygusuz olmak siyasete katılmak isteyen kadınların sahip olması beklenen değerler

alanın cinsiyetten arındırılmış "nötr" bir alan olduğu varsayımından kurtulamadılar. (Gatens, 1992, s.124)

"Maternalist" feministler (Dietz, 1993,s.88) ise kadınlık değerlerini öne çıkartan ve kadın "özel" alanının faziletlerine dayalı bir dışı siyasal bilinç geliştirdiler. Erkeğin rekabetçi, devletçi kamusal alanı ile kadının sevgi dolu, erdemli, hükmetmeye değil anlamaya yönelik özel dünyasını karşı karşıya getirerek seçime zorladılar. Formel siyasal kurumlardaki iktidar ilişkilerini değiştirmeyi boşlayarak, informal, yüzyüze, küçük grup ilişkilerini yüceltiler. Erkek gücüne ve tahakkümcü siyasetine karşı kadın biyolojisini ve doğurganlığının gücünü koydular (Çaha, 1994,ss.83-84). Maternalist feministler bize farklı değer sistemlerine çözümlemenin önemini gösterdi. Fakat kadın doğurganlığından ve küçük grup dinamizminden giderek ancak kadınların kendilerini değiştirmeleri ve dönüştürmeleri olanaklı. Siyasetin kamusal alandaki boyutunu değiştirmeyi göze almamak yanıltıcı sonuçlar veriyor. Kamusal devletle ve hiyerarşik-tahakkümcü olan herşeyle özdeşleştirmek özgürleşmeyi reddetmek anlamına geliyor.

Bugün feministlerin "özel olan politiktir" sloganının ne anlama geldiğini yeniden sormak gerekli. Bu sloganın temel mesajı özel, doğal, duygusal ve kişisel olarak siyasetten dışlanan dünyanın içinde kadınların da var olduğunu ve kadınların bu dünyada iktidar ilişkileri içinde, tahakküm altında olduğunu vurgulamaktır. Ya da diğer bir deyişle "aile"nin, kalpsiz dünyada sığınarak mutluluğun yakalanabileceği bir cennet değil, aynı zamanda bencil, stratejik hesapların, başkalarına karşılıksız hizmetin, emeğin, paranın, baskı ve şiddete dayalı cinselliğin de dünyası (Benhabib ve Cornell,1991, s.7) olduğunu göstermektedir. Bu içerikle oluşturulan bir kadın hareketi gündemi —birkaç istisnai feminist dışında— hiçbir zaman bireylerin kendilerine ait olan, onların izni olmadan karıştılamayan bir kişisel dünyanın varlığının önemini reddetmedi (Okın, 1991, s.76). Tersine böyle bir kişisel dünyaya herkesin ve de kadınların gereksinmesi olduğu açıktır. Fakat "kişisel" olan, kendisine sabitlenen doğal, duygusal, cinsel olanın anlamlarıyla birlikte "kadın" olanı dışlamaya hizmet etmemeli.

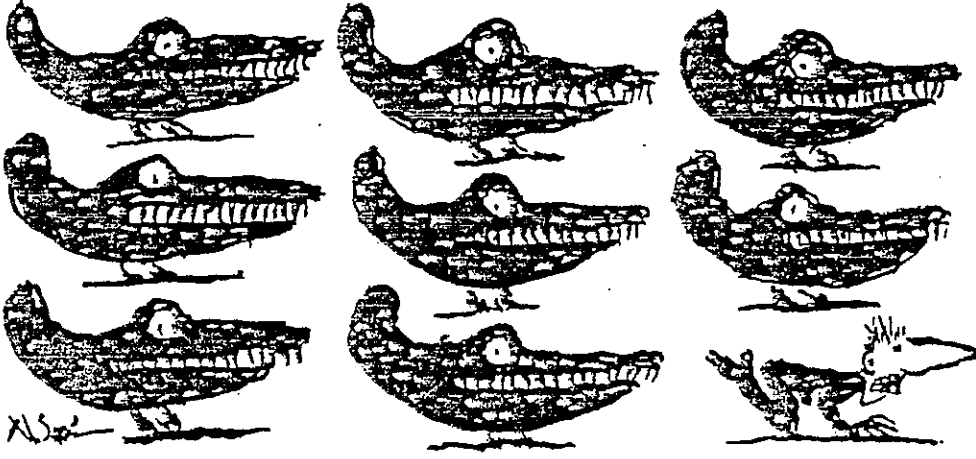
Kamusal alanın —devletten farklı olarak— evrensel ve ortak çıkarı dayalı inşası olanaklıdır. Bunun yolu evrensellığe karşı çıkararak cemaatçi, yerel, ayrılıklardan medet uman bir siyaset bilinci geliştirmek olamaz. Tersine evrenseli her türlü farklılığı dışlayan tekçi, benzeştirmeci ve bütünlendirmeci bir tarzda anlamlandırmanın ne kadar dışlayıcı olduğunu sergileyebilmek gereklidir. Ne cinsiyetlerinden ve bedenlerinden arındırılabilmiş "soyut" bireyler vardır, ne de kamusalın beden, duygu ve biyolojiden kopartılması olanaklıdır. Liberalizmin "soyut birey"i kadınlar yanında sınıfsal ve etnik dışlamayı meşrulaştıran anlamlandırmalarının merkezinde durmaktadır.Kamusal alanın "ortak çıkar" ilkesi zaten tanım gereği "aynı" olanlar ile kurulamaz. Farkları dikkate almayan bir "ortak çıkar" farklı olanlar arasında ortak olanı göstermez. Ortak olanı tanımlayabilmek için farklı olanın farkını çıkarıp geride duranın ne olduğuna bakabilmek gereklidir.

"Özgürleştirici" siyaset herkesi yekpare bir bütünü parçaları olarak görüp zaten egemen olagelmış olanı da bütünü "temsil" eden olarak tanımlamayı reddetmek zorundadır. Siyasetin iktidarı ele geçirme ve elde tutma sanatı

olarak anlamlandırılması iktidardan dışlanmış olanlar üzerindeki tahakkümü olanaklı kılmaktadır. Siyasetin sadece kendi yaşamı, sorunları hakkında şikayet edebilme, çözüm üretebilme ve bu çözümlerin doğrultusunda başkaları ile biraraya gelip "ortak çıkar" üzerine konuşabilme olarak tanımlanması özgürleşmenin ilk adımı olabilir.

KAYNAKÇA

- Benhabib, Seyla ve Drucilla Cornell, (1991), "Introduction: Beyond the Politics of Gender", *Feminism as Critique*, (der.) S. Benhabib ve D. Cornell, Minnesota University Press, ss.1-15.
- Çaha, Ömer, (1994a), "Feminizm ve Sivil Toplum", *Birikim*, 59 (Mart 1994), ss.79-88.
- (1994b), "Sivil Toplumun Dünü ve Bugününde Kadın", *Türkiye Günlüğü*, 26 (Ocak-şubat 1994), ss.52-59.
- Dean, Jodi, "Including Women: The Consequences Side Effects of Feminist Critiques of Civil Society", *Philosophy & Social Criticism*, 18, 3/4, (1992), ss. 379-406.
- Dietz, Mary, (1993), "Bağlam Herşeydir: Feminizm ve Yurttaşlık Teorileri", *Birikim*, 55 (Kasım 1993), ss.82-94.
- Gatens, Moira, (1992), "Power, Bodies and Difference", *Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debate*, (der.) M. Barrett ve A. Phillips, Stanford University Press, ss.120-37.
- Okın, Susan Moller, (1991), "Gender, the Public and the Private", *Political Theory Today*, (der.) D. Held, Polity Press, ss.67-90.
- Pateman, Carole, (1989a), "Feminism and Democracy", *The Disorder of Women: Democracy, Feminism and Political Theory*, Stanford University Press, ss.210-25.
- (1989b), "Introduction", *The Disorder of Women*, ss.1-16.
- (1989c), "Feminist Critique of Public/Private Dichotomy", *The Disorder of Women*, ss.118-140.
- (1993), "Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme", *Sivil Toplum ve Devlet*, (der.) J. Keane, Ayrıntı Yay.
- Phillips, Anne, (1991), *Engendering Democracy*, Polity Press.
- (1992), "Universal Pretensions in Political Thought", *Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debate*, ss.10-30.
- (1993), "Must Feminist Give Up on Liberal Democracy?", *Prospects for Democracy*, (der.) D. Held, Stanford University Press, ss. 93-111.
- Üşür, Serpil, "Kadın Sorunu ve Türkiye'deki Güncel Boyutları", *Kadın Eğitim Çalışanlarının Sorunları Sempozyumu*, (5-9 şubat 1993), Eğitim İş Yayını, 1993, ss.39-51.
- Young, Iris Marion, (1991), "Impartiality and the Civic Public: Some Implications of Feminist Critiques of Moral and Political Theory", *Feminism as Critique*, ss.56-76.

Siyasette eşitliğin "aynı"lık olarak anlaşılması "farklı" olanların kendilerini ifadesine olanak tanımıyor. Siyasetin iktidar sorunu çerçevesinde sahip olma/olmama durumu olarak görülmesi siyasetteki erkek egemenliğini pekiştiriyor. Siyasete kendi sorunlarını dile getirmek ve onlara çözüm bulmak için gereksinmesi olanları bu anlam sistemleri dışlıyor. Siyasetin bir tahakküm aracı değil bir özgürleşme aracı olmasına gereksinme duyanlar liberal kamusal alanın eşit, evrensel ve herkese açık vatandaşlık dünyasında kendilerine uygun bir kimlik bulamamaktalar. Siyasetin egemen anlamları sayesinde dışlananlar sadece kadınlar değil, egemen siyasal anlamlar içinde kendi gündelik yaşamlarından çıkarak kendilerini ifade etme becerisi gösteremeyen diğer yönetilen sınıflar, etnik gruplar ve ırka dayalı azınlıklar da yer alıyor.

arak benimseniyor. Siyasetin rekabet, çıkar, üstün gelme değerleri ile donatılmış bir iktidara sahip olma/olamama konumu etrafında tanımlanmış anlamı aslında parti, ideoloji ve kadro farkı gözetmeksizin bütün formel, kurumsallaşmış siyaset yapma tarzlarının özü olduğunu burada akıldan çıkarmamak gerekir.

Siyaset bir "iktidar" sorunudur, katı ve acımasızdır; "sulu gözlülük"e ve "dır dir etme"ye yer bırakmayacak kadar çıkar, bilgi ve akıl hesabına dayanır. Siyaset, siyasetçinin kendi "küçük" sorunlarından şikayet etmesini değil, "büyük" ve evrensel olaylara "hükmetme"sini bekler. Siyaset "başka"larını yönetme sorunudur; kendini dile getirme, sorunlarına çözüm arama ve kendini yönetme sorunu değil.

Siyasetin bir iktidar ve yönetme sorunu olarak tanımlandığı, yani siyasetin aslında tahakküm ile aynı anlama geldiği modern toplumlarda kadınların siyasete "katılması"nın anlamı ne olabilir? Siyasetin yukarıda tanımlanan "norm"u kadınlar için ne ifade eder? Kadınlar gündelik yaşamları içinde ağlayan çocukları avutan, dertli komşusunu dinleyip paylaşan, sinirli kocayı sakinleştiren, kendi sorunlarından sürekli "şikayet eden" insanlararası bir iletişim pratiğini geliştirmişlerdir. Bu yaşam pratiğinin "ben seni anlıyorum!" mesajı ile siyaset normunun "ben seni yönetmeliyim!" ilkesi bugüne kadar ortak bir kesişme noktası bulmadan farklı olmaya devam etti. Erkeklerin gündelik yaşamlarındaki "iktidar" pratiklerinin siyasal norm olarak anlam sistemlerine egemen olagelmesi, siyasette erkekleri "kural", kadınları ise "kuraldan sapan" tuhaf, farklı ve eksik olan özneler olarak kurdu (Phillips, 1991, s.37). Kendi yaşamları ve bedenleri üzerinde dahi iktidarlarını kuramamış olan kadınlar "siyasete katılma" ile başkaları üzerinde iktidar kurmaya çağınıyorlar. Zaten "katılma" kelimesi de siyasetin "asıl" sahibi ve "dışandan" gelmesi beklenen ikilemini anlam olarak içinde taşıyor mu?

Liberal kamusal alan fikri anlamsal bir "bütünlük" talebi üzerine kurulmuştur. Bu bütünlüğün anlamları 17. yüzyıldan bu yana orta sınıf, beyaz, batılı ve erkek olan tarafından sabitlendi. Bugüne kadar da değişik anlamlara dışlayıcı davrandı (Young, 1991, s.59-64). Yekpare ve tek bir "norm"u olumlayan kamusal alan fikrinin temeli liberalizmin icadı "soyut birey" kavramını gerektirdi. Bu bireyin bedeni, tutkuları, tarihi ve duyarlılıkları, yani onu somut bir insana dönüştürecek olan herşey akıldışı ve aşağılık bulundu. Bütün bu anlamlandırma sisteminin işi ise değişebilirliği, bireyin farklılıklarını dikkate almayı reddederek statükoyu korumak oldu. Kuralların "nesnelligi" sempati, ilgi gösterme, anlama ile soyut bireyi somutlaştırmayı reddetme anlamında belirlendi.

"Özgürleştirici" Siyaset Üzerine Birkaç Söz:

Yakın dönem kadın hareketleri içinde liberalizmin özel alan-kamusal alan ayrımının kadınlar açısından ne tür bir bedele mal olduğunu kavramayan hemen yok gibidir. Ama "ne yapmalı?" sorusunun yanıtı genellikle farklılaştırıcı oldu.

"Eşitlikçi" feministler kadınlara ev-içi yaşamlarını kenara itip kamusal yaşama katılmayı öğütlediler. Erkekler "gibi" yapıp siyasetle uğraşmak, eşitliği yasal ve fiili düzeyde gerçekleştirmeye çalıştılar. Kadınlar için "pozitif ayrımcılık" politikaları önerdiler. Eşitlik mücadelesi kadınlara yeni siyasal pratikler ve beceriler kazandırdı. Fakat siyasetin yapılmasını olanaklı kılan mevcut anlam sistemlerini sorgulamayı ve eleştirmeyi önlerine koymadılar. Kamusal